

*Дмитро ДОВГОПОЛИЙ,
співробітник ООН (1987–2019 рр.)*

УРОКИ КАФЕДРИ

2005 рік, четверта година ранку. У ресторанчику на Пуерта-дель-Соль у Мадриді ми з давнім приятелем і колегою Луїсом да Костою відзначаємо успішне завершення переговорів з місцевим Міноборони щодо відкриття оонівської бази в Іспанії. Я вже майже двадцять років працюю в Секретаріаті ООН — відповідаю за закупівлі для миротворчих сил. Луїс — директор з логістики, проте в далекому минулому був кадровиком і відібрав мене на конкурсі в Києві для роботи в міжнародній організації.

Ще з нашої першої зустрічі він пам'ятає мене молоденьким викладачем, а я його — суворим екзаменатором. Однак ми вже багато років товаришуємо, і нарешті за черговою чаркою рібейри я наважуюся: «Луїсе, давно вже хотів подякувати, що з-поміж усіх кандидатів на роботу ти обрав саме мене. Дякую. “Obrigado”». Луїс обійняв мене за плечі й сказав із незрозумілим мені тоді жалем: «Старий, я зробив із викладача історії закупівельника. Не варто за це дякувати».

Відверто кажучи, відповідь Луїса мене засмутила: попри цікаву роботу й успішне просування кар'єрними щаблями, я сумував за рідним факультетом і кафедрою. Чи варто було міняти найпрестижнішу київську викладацьку роботу на нескінченне бурлакування гарячими точками? Чи маю право я, історик за фахом, керувати багатомільйонним бізнесом? Чи не займаюся не своєю справою?

Зрештою, чи можна взагалі протиставляти університетське минуле та роботу в ООН? Адже моє коріння, мій фундамент, мій стартовий майданчик назавжди залишилися там — у жовтому корпусі, на рідній кафедрі, де я навчався і працював упродовж 13 щасливих років — з 1974 по 1987 роки.

Мені дуже щастило у житті: старшокласником випадково послухав лекцію Гліба Миколайовича Цветкова, без тям закохався в історію дипломатії —

і 1974 року, у 16 років, якимось чудом був зарахований на перший курс відділення міжнародних відносин.

Протягом перших двох академічних років навчання вивчав іноземну мову та загальноосвітні дисципліни. На жаль, багато часу було змарновано на обов'язкові «Історію советського общества» й «Політекономію соціалізму». Але попри невпинний пресинг партійного керівництва декан Цветков мав абсолютно чітке уявлення, вивчення яких предметів формує майбутніх дипломатів. Навчальний план відділення МВ неодмінно складався з курсів формальної логіки, географії, новітньої історії, теорії держави і права тощо. У своїй оновіській роботі я не раз із вдячністю згадував саме ці дисципліни. На третьому курсі нарешті починалися профільні курси — насамперед «Історія міжнародних відносин». У поєднанні зі спеціалізацією по регіонах, а також серйозними курсами міжнародного права й світової економіки всі навчальні дисципліни виховували з учорашніх школярів грамотних спеціалістів, здатних самостійно аналізувати глобальні події.

Не приховуватиму, що за нинішніми мірками студентів факультету вважали б мажорами. Проте попри «козирність», більшість однокашників були людьми неординарними, розумними й креативними. Явних нездар серед нас майже не було — таких «сплавляли» на сусідні факультети. Деканатський журнал тих часів сьогодні б читався як дипломатична енциклопедія. Скажімо, перекур у місці для паління на другому поверсі міг буденно зібрати студентів Олександра Горіна, Володимира Єльченка, Миколу Кулініча, Олександра Купчишина, Олександра Моцика, Володимира Огриска, Володимира Хандогія, Ігоря Харченка, Олега Шамшура — майбутню колегію МЗС України. Для повноти картини можна додати багаторічного шефа Секретаріату Ради Безпеки ООН Олександра Мацуку, теле- і радіожурналіста Андрія Куликова, одного з координаторів програм Світового банку Сергія Кулика, професорів Сергія Галаку, Вадима Крушинського, Володимира Манжолу... Список зірок буде дуже довгим.

Учитися було нелегко, та водночас цікаво, тож до випуску я дійшов з червоним дипломом — «cum laude» — і безнадійно безробітним. Потенційних роботодавців не цікавив 20-річний хлопчина без жодного дня досвіду практичної роботи. Як завжди у критичні моменти, звернувся за порадою до Гліба Миколайовича Цветкова, наукового керівника моєї дипломної роботи. Однією з найпривабливіших рис Цветкова, якого ми позаочі звали Шефом, був його непом'якшений оптимізм — на мої побоювання щодо відсутності перспектив він посміхнувся і сказав: «Була б шия, ярмо знайдуть». А тоді запропонував технічну посаду в деканаті в обмін на заочну аспірантуру.

Я погодився. Не знаю, чи є нині в деканатах посада методиста, але можу засвідчити: жодного стосунку до будь-якого методу чи методики вона не

має. До того ж у гендерному сенсі методистів не існує. Це майже завжди методистка — сувора жінка, яка відповідає за розклад, студентів, викладачів, аудиторії, іспити, логістику тощо. Тобто суть посади — в англійському вислові «to herd the cats» («носити воду решетом»), а це, як відомо, є справою безнадійною та невдячною. Тоді всі три методисти були чоловіками і «відпрацьовували» місця в заочній аспірантурі на кафедрі. Часу на дисертацію майже не залишалося, паперова рутинна праця методиста вимагала повної концентрації. Проте невдячна важка робота навчила речей, важливіших за підручники: бюрократичної культури, самоорганізації, спілкування з колегами, вміння розв'язувати проблеми і йти на компроміси.

Минули роки. Двоє моїх колег по деканату успішно захистилися й перейшли на дипломатичну роботу. Обом удалося пройти кар'єрний шлях від методиста до заступника Міністра закордонних справ і Посла України. А я, серед іншого, засвоїв **урок кафедри № 1: ніколи не цурайся роботи, якою б непривабливою вона не здавалася. Набутий досвід завжди знадобиться.**

Коли минула кадрова криза в деканаті, то і для мене знайшлося місце власне на кафедрі. За примхою університетського відділу кадрів посада дістала екзотичний титул «учбового майстра», що давало моїм колегам безліч приводів для незлісних жартів. Зі свого боку, я запевняв, що учбовий майстер є єдиним пролетарієм серед засилля кафедральної інтелігенції, й вимагав для себе керівної ролі.

Та якщо без жартів, у мене з'явилася можливість побачити зсередини складний і дуже чутливий оркестр віртуозів, яким без жодних видимих зусиль диригував Гліб Миколайович.

Упродовж 1970-х і аж до кінця 1980-х років єдиною жінкою-викладачкою на кафедрі була доцентка Ірина Покровська — іскрометна, енциклопедично обізнана спеціалістка з історії США, за незалежної України — заступниця посла в Іспанії. Відомий тюрколог доцент Олександр Ганусець — чудовий ментор, який, серед інших, зростив Петра Міщенка — одного з найкращих кафедральних аналітиків. Школу європейців очолював доцент Володимир Меньшов. Усім своїм виглядом і манерами він та його вихованець Володимир Манжола нагадували примхливе, повне вишуканого почуття гумору й гідності Ке д'Орсе.

Європейцем був і Михайло Кірсенко. Балканіст за спеціалізацією, він, однак, насамперед знав і любив регіон, до якого належав всією своєю стилістикою — «Mitteleuropa». На лекції Кірсенка ходили, як на вистави, адже був майстром історичного анекдоту. Один із київських театрів, де ставили шекспірівський «Сон літньої ночі», запросив Михайла за лаштунки розповісти акторам про елизаветинську Англію. Мушу сказати, що його лекція перетворилася на виставу для акторів і завершилася під їхню овацію.

Професор Михайло Михайлович Білоусов (Міхміх) прийшов на кафедру з МЗС. Інтелектуал і знавець Східної Європи, Міхміх об'їздив з дипломатичними місіями весь світ, а розпочав із горезвісного візиту Хрущова з черевиком на засідання Генасамблеї ООН. Саме він за філіжанкою кави у кафе «Київське» обережно вводив нас, молодих аспірантів, зрощених на московських підручниках часів Громика, в курс справжньої історії «соціалістичного табору». За незалежної України Білоусов став батьком-засновником нашої амбасади в Лондоні.

У межах коротеньких спогадів неможливо навіть згадати всіх чудових колег-кафедралів. Проте розповідь була б неповною без згадки про академіка Академії педагогічних наук, Міністра освіти й постпреда УРСР при ООН Удовиченка. Сам себе він жартівливо відрекомендував: «ППУ, постійний представитель України в ООН Петр Платонович Удовиченко». ППУ викладав зовнішню політику Великої Британії, але найцікавішими моментами його лекцій були дипломатичні спогади, зокрема про конференцію в Сан-Франциско 1945 року, де перебував як один із делегатів УРСР під час підписання Статуту ООН. Усе життя ППУ був глибоко ідейним партійним яструбом. Але наприкінці кар'єри пом'якшав, подобришав і став джерелом життєвої мудрості для кафедральної молоді. Добре пам'ятаю, як він тримав мене за рукав і не давав влізти в суперечку з цеховськими начальниками, які вкотре влаштували «чистку» на факультеті.

Узагалі не можу уявити собі колектив більш різних, часто навіть полярних особистостей, ніж кафедра 1980-х. Попри всю взаємну повагу, суперечки й інтелектуальні двобої серед колег були звичним явищем — настільки, що місцеві гумористи називали нас «тераріумом однодумців». У конкурентній атмосфері наш мудрий Шеф діяв за китайською приказкою: «Нехай розквітають сто квітів, хай змагаються сто шкіл». Він знаходив можливість вислухати кожного, але остаточне рішення залишав за собою. Критерієм істини були студенти — чи піде ухвалене рішення на користь знань. **Так я дістав урок кафедри № 2: сила команди не в одностайності, а в розмаїтті. Треба мати терпіння вислухати всі погляди й ухвалити рішення, яке піде на користь ділу.**

Зрозуміло, що вища освіта не могла існувати в політичному вакуумі. Суспільство переживало застій — через беспорядність влади, війну в Афганістані, ідеологічні утиски. Інтелектуальна еліта, частиною якої була наша кафедра, потерпала від інформаційного голоду. Скажімо, звичайні нині «Newsweek» або «Time», не кажучи вже про «Foreign Affairs», можна було прочитати лише в так званих спецхранах московських бібліотек. Щоб отримати дозвіл користуватися сховищами цих режимних об'єктів, університетський читач мав зібрати пів десятка підписів на клопотанні про допуск та домогтися відрядження до «столиці».

Атмосфера була задушливою та, здавалося, безвихідною. Ситуацію найкраще підсумував мудрий ППУ, виголошуючи тост на своє 70-річчя: «Мы думали, вот решим ещё одну задачу, а потом начнём жить. А потом были новые задачи, а жить мы так и не начинали. А сейчас, товарищи, вопрос отпал сам собой». Утім віддамо належне кафедрам: навіть за таких умов вони спромоглися створити мікроклімат емоційної незалежності від всеосяжного совка.

На кафедрі не було сірості, Шеф не любив дурнів та іпохондриків. До колег ставився однаково, улюбленців не мав, у ділових питаннях покладався на авторитарного латиноамериканіста Віктора Пащука, проте відпочивав душею в компанії кафедральної фронди-трійки: Ірини Покровської, Сергія Буряка і Миколи Кулініча. Ці троє людей — абсолютно різні та навіть антагоністи за вдачею, однак кожен із них мав в очах таких самих норовитих бісенят, як і Шеф. І всі уміли сміятися. Здається, що професор Цветков за багато років до мільярдера Річарда Бренсона дійшов висновку, що робота повинна приносити задоволення.

Тоді кафедра жила повним життям: щоденна кава та обмін новинами в кафе «Київське», вечірки (найчастіше в Ірини, бо вона була маестро кухні), теревені у «Яблуниць» (Шеф скаржився, що дзвеніння наших склянок було чути в деканаті) і найголовніше — можливість вчитися один в одного, обмінюватися досвідом і книжками та шукати правду в роботі.

Лютий 1987 року. Настав час моєї «подорожі» до Нью-Йорка. Йду до Шефа прощатися. Міцно, по-чоловічому тисне руку — за його теорією людину можна одразу пізнати або за рукостисканням, або за очима, або за підписом — та дає мені останню пораду: «Живи зараз, не відкладай життя на завтра, бо буде пізно». Обійнялися — і розійшлися. Десь далеко над Атлантикою, високо в небі (до Бога ближче, як жартував Шеф) формулюю **урок кафедри № 3: умій насолоджуватися життям і роботою за будь-яких умов, не чекай з моря погоди — роби зараз!**

Я хотів переказати ці уроки своєму приятелеві Луїсу, але була вже четверта ранку. До того ж я був певен, що він засвоїв цей матеріал, коли хлопчиськом утік із дому з Ріо до Нью-Йорка та працював посильним, щоб заробити на освіту. Життя дає однакові уроки для всіх, мені лише пощастило з кафедрою.

LESSONS OF THE DEPARTMENT

Abstract. In his memoirs, the diplomat analyses his professional choice, years of study and work at the Faculty of International Relations.

The author recalls the admission process and studies at the faculty, subjects that shaped international students as professionals. Furthermore, the author mentions classmates and students of the faculty who ‘were extraordinary, intelligent, and creative people’. According to the author, the dean’s journal of those times would be read today as a Diplomatic Encyclopedia.

Moreover, the author discusses his first job as a technical assistant at the dean’s office during his postgraduate studies. This experience taught him essential lessons in bureaucratic culture, self-organisation, communication with colleagues, problem-solving skills, and the ability to compromise.

The author vividly characterises teachers and colleagues at work, revealing the personalities of Hlib Tsvietkov, Iryna Pokrovska, Oleksandr Hanusets, Mykhailo Kirsenko, Mykhailo Bilousov, Petro Udovychenko, and others.

The lessons of the department outlined by the author in the material are essential: 1) never be ashamed of work, no matter how unattractive it may seem. Acquired experience will always be helpful; 2) the strength of a team lies not in unanimity but in diversity. One must have the patience to listen to all points of view and make a decision that benefits the cause; 3) learn to enjoy life and work under any circumstances; do not wait for perfect conditions — act now!

Keywords: diplomat, education, teaching, experience, Faculty of International Relations, UN.